

ZOMERCOLLEGE

DE INTENSIEVE VEEHOUDERIJ HEEFT ZIJN TIJD GEHAD IN NEDERLAND, TENZIJ HET ROER DRASTISCH WORDT OMGEGOOD. DAT IS DE VISIE VAN JAN DOUWE VAN DER PLOEG.

‘We moeten een volstrekt nieuwe veehouderij ontwerpen’

HIJ geldt als een van de meest invloedrijke Wageningse wetenschappers. In de jaren negentig vestigde hij zijn reputatie als landbouwsocioloog door zijn onderzoek over bedrijfsstijlen. Zo zette hij de multifunctionele landbouw op de kaart. Tegenwoordig is Jan Douwe van der Ploeg hoogleraar transitiewetenschappen. Hij houdt zich bezig met de grote veranderingen in de landbouw van dit moment. En hij is niet bang voor een beetje discussie. Dit voorjaar was hij een van de ondertekenaars van het manifest van hoogleraren tegen megastallen.

Volgens Van der Ploeg is er op dit moment een revolutionaire omwenteling

gaande in de landbouw, die gepaard gaat met ‘veel heisa en gesodemierter’. En hij bedoelt daarmee nadrukkelijk niet de overgang van familiebedrijf naar mega-bedrijf dat voor de wereldmarkt produceert. Die hoort nog bij de vorige ontwikkelingsfase van de landbouw, die stamt uit de jaren zestig, en waarin schaalvergroting en kostprijverlaging voorop stonden. Nee, het gaat nu om de stap daarna.

„Al in de jaren negentig liep dat model duidelijk tegen zijn grenzen aan”, bevoegt Van der Ploeg. Volgens hem zijn grote, kapitaalsintensieve bedrijven nu economisch het zwakst. Dat ze niet massaal failliet gaan, komt doordat de bank

zich dat niet kan permitteren. „Het is een façade. Daarachter heeft iedereen de tenen krom. De snelle groeiers vormen nu de zwakke kant van de Nederlandse landbouw.” Dat de schaalvergroting nog steeds doorgaat, doet daar niks aan af. Hij noemt dat een ‘wanhoopsoffensief’.

Veel meer vertrouwen heeft Van der Ploeg in zijn geliefde multifunctionele landbouw. „Je ziet dat in de breedte heel massaal gekozen wordt voor multifunctionaliteit, voor verbreding, voor verdieping, voor landbouw gestoeld op de beschikbare hulpmiddelen. Dat is de volgende fase. Uit die verbreding die nu gaande is, komen nieuwe, robuuste gezinsbedrijven voort. Niet de boerenbe-

PROFIEL

Naam: prof. Jan Douwe van der Ploeg (1950).

Instelling: Wageningen UR, leerstoelgroep rurale sociologie en hoogleraar aan de China Agricultural University.

Functie: onderzoekshoogleraar transitiestudies. Van der Ploeg werd vooral bekend vanwege zijn studie naar bedrijfsstijlen in de landbouw.

drijven van gisteren, geen ot en sien-bedrijven, maar robuuste bedrijven die passen bij natuur en samenleving.”

Cijfers van CBS en Taskforce Multifunctionele Landbouw wijzen uit dat de categorie grootste bedrijven het snelst groeit en dat het aantal boeren dat aan verbreding doet afneemt.

„Die tellingen zijn niet neutraal. Ik ken de schermutselingen erachter. Het is een politiek gevecht... Ik heb andere cijfers.

In de landbouw zijn nu verschillende ontwikkelingen gaande die elkaar in toenemende mate uitsluiten. Zo is er onmis-

kenbaar sprake van een groep bedrijven die inzet op versnelde schaalvergroting. Daarnaast is er een groep die niet meer investeert, en hoopt dat ze het spul straks duur kan verkopen. De derde groep probeert langs nieuwe mechanismen het bedrijf te ontwikkelen, en nieuwe diensten, producten en markten te ontwikkelen. Dat zijn de multifunctionele bedrijven.

Heel lang is gedacht: het hoort zo te zijn dat grote bedrijven het best lopen en het meest verdienen en investeren. Het werd zelfs een normatief verhaal. Andere bedrijven waren langzamer, die zouden afvallen en zo zou een sterke, gezonde landbouw overblijven. Dat zit ons allemaal in ons merg. Maar een van de kenmerken van die transitie waar we nu in zitten, is dat die logica niet meer geldt.”

Boeren zijn daar nog niet van doordrongen. In de sector hoor je alleen maar: schaalvergroting.

„We hebben even die opleving van de melkprijs gehad in 2008. Prachtig. Als gevolg daarvan is er een hoeveelheid beton gestort... Wat je moet doen is versneld aflossen, zorgen dat je op eigen benen kunt staan. Wat heeft men gedaan? Groeien. Men heeft elkaar de kop gek gepraat en is in een fuik gezwommen.

Die bedrijven zitten op het randje. Allemaal door de collectieve overtuiging dat in die grillige wereldmarkt alleen de groei-

ers kunnen overleven.

Dat correspondeert heel erg met de belangen van de voedselindustrie. Die wil grootschalige, gestandaardiseerde toevoer hebben voor lage prijzen en bovendien de mogelijkheid om te spelen: als jij niet wilt leveren voor die prijs, prima, dan halen we het uit Oekraïne.”

De grote agribusiness lijkt toch op een ander spoor te zitten. Vion richt zich met vleesconcepten op Noordwest-Europa. FrieslandCampina stort zich op de producten met toegevoegde waarde.

„Ik zie dat zo: ze nemen de symbolen over van de verbrede landbouw. Maar het is ook een undercoververhaal. Want onder die nieuwe symbolen gaat de oude politiek door. Als het zo uitkomt, zullen ze het niet laten om een deel van de varkens in Brazilië te halen, om hier de prijs onder druk te zetten. Vion heeft een imperium opgebouwd. Gefinancierd met enorme leningen en die moeten afbetaald worden.”

Over symbolen. U heeft dat manifest ondertekend. Waarom? De megastal zou puur slecht zijn. Dat is nogal zwart-wit.

„Een van de basisinzichten in sociale wetenschappen is dat dingen reëel zijn als ze reëel zijn in hun consequenties. Het kan niet schelen of iets waar is of niet, als grote groepen mensen aannemen dat het waar is, dan gaat men ernaar handelen. Als grote groepen mensen denken: die intensieve veehouderij wordt een probleem voor de volksgezondheid hier in Brabant, als er ontzettend veel burgerinitiatieven zijn, als artsen verontrust raken, als GGD's protesteren, dan is dat een gegeven waar de landbouw rekening mee moet houden.

Dit mechanisme speelt trouwens niet alleen aan de burgerkant, ook bij boeren. Een typisch voorbeeld is het idee dat grote bedrijven het sowieso gaan redden. Dat investeren totdat je erbij neervalt is ook een soort collectieve verdwazing. Maar als ik dat zeg, wordt iedereen weer boos.”

Dus het doet er niet toe of het waar is wat het grote publiek denkt?

„Nee. Je moet natuurlijk wel altijd proberen de feiten correct weer te geven. En er is veel verwarring. De Q-koorts komt van de geiten, maar de varkenshouder krijgt het op z'n brood! Maar over welk niveau heb je het? Je kunt op detailniveau heel erg gelijk hebben, en tegelijk op meer algemeen niveau verschrikkelijk ongelijk. Q-koorts heeft inderdaad geen moer te

FOTO: HANS PRINSEN

maken met varkens. Maar een hele reeks zoönoses kan wel een bedreiging zijn. Er kan zeer wel gezegd worden dat we een veehouderij willen die de risico's van dierziektes sterk terugdringt. En als die veehouderij zegt: dat kan niet, dan zit ze wel met een fors probleem."

De veehouderij zegt juist zelf dat ze heel goed bezig is. Dat grote nieuwe stallen schoner en diervriendelijker zijn.'

„Daar ben ik het niet mee eens. Heel vaak klopt het feitelijk gewoon niet. Die luchtwassers staan niet altijd aan. Maar oké, laten we in de redenering meegaan en vaststellen dat op zo'n groot bedrijf de emissie per eenheid product lager kan zijn. Maar wie zegt dat dat model verbonden is aan Nederland? Waarom niet in Brazilië? Dan is het nog schoner. Kun je de nutriënten daar weer gebruiken."

Wie zo redeneert is gewoon tegen de intensieve veehouderij in Nederland.

„Ja, de huidige intensieve veehouderij in Nederland heeft zijn tijd gehad."

Is dat een opinie of een waarneming?

„Het is een hele serie waarnemingen doorgetrokken naar hun consequenties. De intensieve veehouderij wordt aan de achterkant ingehaald door concurrentie vanuit Brazilië. Die staat te popelen om de Europese markt over te nemen. En aan de voorkant wordt ze afgeremd door een maatschappij die zich steeds baloriger opstelt. Er is geen ontsnapping. Dus moet je een volstrekt nieuwe veehouderij ontwerpen die wel past bij natuur en samenleving in Nederland en Europa en tegelijk competitief is met Brazilië."

Hoe ziet die nieuwe veehouderij er uit?

„A. Veel meer toegevoegde waarde op het boerenbedrijf."

B. Veel minder milieudruk. Het aantal dieren moet dus sterk terug. Ten dele spreek je van vrije uitloop. Dat kan, dat zie je in Engeland, in Italië en in Spanje. C. Het moet veel flexibeler, maatschappelijk inpasbaar, met burgerparticipatie."

Kunt u zich voorstellen dat dit op boeren overkomt als: 'Ze willen ons weghebben'?

„Je zou kunnen zeggen dat de veehouderij zichzelf in de hoek heeft gezet. Ongewild. Het is nu een kwestie van de feiten onder ogen zien en op tijd een diepgaand aanpassingsproces in gang zetten. Tot nu toe doet men net als vroeger de Boeren in Zuid-Afrika: de huifkarren in een cirkel zetten en vandaar uit schieten op alles wat beweegt. De politiek is tegen ons, luistert wel naar de dierenbe-

'Al 25 jaar doet de boerenlobby niks dan saboteren'

scherming maar niet naar ons. De burger begrijpt nergens wat van en is bovendien een sukkel want stemt groen, maar koopt kiloknallers. Alles is tegen ons, jongens, kom op, zet die huifkar in de cirkel.

Maar zo red je het niet. En speelde dit nu voor het eerst, maar nee, het is al sinds midden jaren tachtig zo klaar als een klontje. Het staat al lang op de muur geschreven: bliksem, zo gaat het niet meer! Al 25 jaar heeft de boerenlobby niks anders gedaan dan vertragen, saboteren, tegenhouden. Daar zijn ze een eind mee gekomen, maar de maatschappelijke druk is steeds groter geworden."

Dus het is een verloren strijd?

„Doorgaan op deze weg wel. Maar als het roer actief omgaat, en boeren kijken in samenspraak met burgers en samenleving en wetenschap hoe we de boel weer kunnen herordenen, dan is er een kans. Verlammend in Nederland is het beeld dat zegt: iets nieuws is maar voor een enkeling weggelegd. Kijk verdorie naar parmaham, dat gaat om 10 miljoen varkens per jaar. Kijk naar Parmezaanse kaas. Dat gaat niet om peulenschillen. Het is niet makkelijk om zoiets op te bouwen, maar we beginnen er niet eens aan."

Je kunt ook zeggen: u prikt het sprookje van de schaalvergroting door, maar zet er een ander sprookje tegenover.

„Deze reactie hoort bij die huifkar. Ik vind het geen sprookje."

Wat moet een individuele boer hiermee? Hij heeft weinig keus zolang die Nederlandse parmaham er niet is.

„Het staat buiten kijf dat heel veel mensen in een heel moeilijke positie zitten. Die zijn in de fuik gezwommen die mede is uitgezet door hogere belangen. Maar kijk nou eens naar al die boeren die er wél in geslaagd zijn de bakens te verzetten, die wel het lef hadden om een eigen marktkanaal op te bouwen. Neem Hans Verhoeven, die met zijn keurmerk ruim 10 procent van de markt voor vers varkensvlees in handen heeft.

En waarom is er geen samenwerking tussen het vernieuwende vermogen van veel boeren enerzijds en het logistieke vermogen van de coöperaties anderzijds? Waarom kan goed geproduceerde boerenkaas niet ook via FrieslandCampina afgezet worden? Een van de zwakke punten van de Nederlandse landbouw is dat die combinaties er niet komen."

Johan Oppewal

Dit is het tweede in een serie interviews met wetenschappers met een verrassende visie op landbouw.